

Har Europa spillet fallit?

Af Wolmer Clemmensen.¹⁾

En forretningsmand sagde til mig umiddelbart efter sin hjemkomst fra U. S. A.: »Der er noget galt her i Europa — hvad det er, kan jeg ikke finde ud af, men rivende galt står det til.«

Her tænkes selvsagt ikke blot på efterkrigsvirkningerne, men på selve grundlaget, der synes at skride væk under fødderne på os.

Overalt hører man bekymrede røster, der ængsteligt spørger: »Er det ikke ude med gamle Europa? Har vi ikke spillet ynkeligt fallit?« Og hvilke årsager har ført til det pauvre resultat: et sønderlemmet Europa, der trods al genopbygningssnak er på vej til at forbløde sig ihjel. Har pessimisterne ret? Eller er der en vej ud af miseren?

En af årsagerne til Europas ulykke er, at det hidtil har været splittet op i smålande og småstater. Vi trækker på smilebåndet, når vi læser om middelalderens byer, der var små verdener for sig med mure omkring og porten lukket i, »når klokken var slagen ti«. Men med teknikens, kommunikationsmidlernes eventyrlige opsving og samfundets hele udvikling taget i betragtning er det lige så »middelalderligt«, at grupper på 4 à 5 millioner mennesker er spærret inde bag et enkelt lands grænser. Det er intet mindre end en absurd tanke, at man ikke er mere end et par timers rejse fra familie, bekendte, fagfæller eller forretningsforbindelser i et andet land, og at man så dog ikke frit kan rejse til dem, endsige gøre forretninger med dem. Et helt kontinent, der fortsætter ad så middelalderlige baner, er dømt til undergang. Det er ubegribeligt, at ikke alle og enhver umiddelbart kan indse dette. Selv en Churchill må kæmpe med modstand, når han slår til lyd for et »Europas Forenede Stater«. Et forslag, der i sig selv er så indlysende, møder en åndelig mur af træghed, betænkeligheder og gustne overlæg.

Den dybeste hindring for en sådan tankes realisation, der ville være et af midlerne til at redde Europa fra undergang, er den mentalitet, der besjæler de fleste europæere.

¹⁾ Dr. phil.

Har Europa spillet fallit?

Af Wolmer Clemmensen.¹⁾

En forretningsmand sagde til mig umiddelbart efter sin hjemkomst fra U. S. A.: »Der er noget galt her i Europa — hvad det er, kan jeg ikke finde ud af, men rivende galt står det til.«

Her tænkes selvsagt ikke blot på efterkrigsvirkningerne, men på selve grundlaget, der synes at skride væk under fødderne på os.

Overalt hører man bekymrede røster, der ængsteligt spørger: »Er det ikke ude med gamle Europa? Har vi ikke spillet ynkeligt fallit?« Og hvilke årsager har ført til det pauvre resultat: et sønderlemmet Europa, der trods al genopbygningssnak er på vej til at forbløde sig ihjel. Har pessimisterne ret? Eller er der en vej ud af miseren?

En af årsagerne til Europas ulykke er, at det hidtil har været splittet op i smålande og småstater. Vi trækker på smilebåndet, når vi læser om middelalderens byer, der var små verdener for sig med mure omkring og porten lukket i, »når klokken var slagen ti«. Men med teknikens, kommunikationsmidlernes eventyrlige opsving og samfundets hele udvikling taget i betragtning er det lige så »middelalderligt«, at grupper på 4 à 5 millioner mennesker er spærret inde bag et enkelt lands grænser. Det er intet mindre end en absurd tanke, at man ikke er mere end et par timers rejse fra familie, bekendte, fagfæller eller forretningsforbindelser i et andet land, og at man så dog ikke frit kan rejse til dem, endsige gøre forretninger med dem. Et helt kontinent, der fortsætter ad så middelalderlige baner, er dømt til undergang. Det er ubegribeligt, at ikke alle og enhver umiddelbart kan indse dette. Selv en Churchill må kæmpe med modstand, når han slår til lyd for et »Europas Forenede Stater«. Et forslag, der i sig selv er så indlysende, møder en åndelig mur af træghed, betænkeligheder og gustne overlæg.

Den dybeste hindring for en sådan tankes realisation, der ville være et af midlerne til at redde Europa fra undergang, er den mentalitet, der besjæler de fleste europæere.

¹⁾ Dr. phil.

Og hvad er der da i vejen med denne mentalitet? Jeg tror, et højtstående medlem af den amerikanske ambassade i Haag har sat fingeren på det ømme punkt, da han engang sagde: »Det er ligesom europæerne er angst for det nye.«

Traditioner er så afgjort en værdi, der bl. a. er med til at skabe kontinuitet og stabilitet i et samfund, sålænge de gennem det rige erfaringsmateriale, de er udtryk for, tjener fremskridtet og samfundets udvikling. Men når de bliver til lænker, der kvæler initiativ og vovemod, ja så er mennesket på vej til at blive slave af traditioner, eller rettere af traditionsmedaljens revers: fordomme og forældede konventioner. Uden fornyelse og frisk initiativ betyder tradition — stagnation. Overdreven respekt for »det bestående« og »det velprøvede« er tegn på manglende fantasi og mod til at gå nye veje — til at prøve det ukendte.

Det er bl. a. denne overdrevne respekt, der giver europæeren hin »angst for det nye«. Og dette hænger atter sammen med, at generationer igennem blev det europæiske menneske opdraget i og til en næsegrus autoritetstro, der kvalte individets selvstændighed både på tankens og følelsens område.

Hver ny landvinding, der blev gjort af europæiske filosoffer, kunstnere o. s. v., blev så godt som altid vundet i den bitreste kamp mod samtidens autoritetstro og autoritetsdyrkelse; det være sig en Galilæi, en Luther, Descartes, en Spinoza, Beethoven, Pasteur og så fremdeles.

Da en tysk gymnasielærer i en skoletime fortalte om den da nylig opfundne dampmaskine, blev det i forældrekredse alvorligt drøftet, om man ikke burde kræve læreren fjernet fra skolen, såfremt han fortsatte med at spille sin egen og elevernes tid med sligt tøjeri og fantastisk pjat. Det nye frabedes.

Når europæisk initiativ har fejret så store triumfer, som det har gjort, har det såvist ikke været med autoriteternes velsignelse, end-sige hjælp og støtte — men så godt som altid på trods af disse.

Vore dages opblomstring af statslige og statsbeskyttede autoriteter tegner ikke noget lyst billede af fremtiden. Autoritetsmagternes stigende udbredelse præger og omformer umærkeligt den europæiske mentalitet. I stigende grad bøjer det enkelte individ sig ydmygt for statslige afgørelser. Disse godtages af flertallet under henvisning til, at dette eller hint må til for »samfundshelhedens skyld« — om det nu krænker den enkeltes personlige frihed aldrig så meget. For at tage et aktuelt eksempel, kropsvisitationen. Uden at ville blande mig i striden (visitationen er sikkert for øjeblikket nødvendig i et vist omfang, men »det er altså måden, at det gøres på«) skal det siges,

at i denne til alle tider standende strid mellem stat og individ (for det er faktisk det, det drejer sig om her) er det for en liberalist og individualist nærmest rystende at se, hvorledes det store flertal er tilbøjelig til uden protest og som den selvfølgeligste sag af verden at finde sig i, at der øves en så grov krænkelse af deres personlige frihed. Denne påtvungne, offentlige befamling af delvis værgeløse rejsende er en vederstyggelighed i et såkaldt frit samfund. Men så langt er vi altså kommet i statslige og andre myndighedsindgreb, at vi sløve som kvæg eller som totalitære staters lige så sløve undersætter blindt finder os i hvad som helst. Det er uværdigt for frie borgere. Det er en sådan indstilling og mentalitet, der er med til at svække sansen for frihed og selvstændighed. Det er yderst farligt for et samfund, når denne sans sløves. Thi kun frie og selvstændige individer formår at føre samfundet frem ad nye veje gennem udfoldelsen af et frit og selvstændigt initiativ.

Et samfund går ikke fremad ved tvang og undertrykkelse. Men også den europæiske traditionsbundethed og overdrevne autoritetstro skaber en form for tvang og konventionel undertrykkelse, der kvæler selvstændighed og initiativ.

Det er ikke mindst denne traditionsbundethed, der lægger sig hindrende i vejen for skabelsen af Europas Forenede Stater. Europæeren er i alt for høj grad opdraget til kun at tænke i een gang afstukne baner. Dette er reversen ved vor traditions rige kultur.

For den almindelige europæer forekommer det en altfor dristig tanke at gøre Europa til eet stort kontinent som det amerikanske. Og dog er det den eneste vej ud af det europæiske kaos. Men det drejer sig, som Churchill for nylig udtalte, om intet mindre end en revolution.

Det er ikke nok at pege på alle de vanskeligheder, der vitterligt er til stede, af politisk, økonomisk, sproglig, social og kulturel art. Grundvanskeligheden ligger i den mentalitet, der forhindrer europæeren i med dristighed at vove sig ud i det nye og ukendte. Tanken om Europas Forenede Stater er det største og dristigste initiativ, der nogensinde er taget. Viger Europa tilbage? Er det så hæmmet og kvalt i sine egne traditioner og konventioner, at det ikke vover skridtet? Eller har århundred gammel og fin kultur gjort det så degenereret og blodfattigt, at det ikke formår den kraftanstrengelse, der kræves for at realisere en sådan tanke?

Det er ikke blot krigen, der har bevirket en vis defaitisme; men selve vor kultur, som vi på mange måder og med rette er så stolte af, har et præg af livstræt forfinelse. Vor kunst og litteratur er så

godt som aldrig livsbekræftende, men desillusioneret, pessimistisk og opgivende.

Hvor er den optimisme og det livsmod, der præger et samfund som det amerikanske? Med det forbehold, at generalisationer aldrig må tages for mere end det, de er: et groft og summarisk rids med det ene formål i en bestemt forhåndenværende sammenhæng på en letfattelig og anskuelig måde at belyse et forhold, tør man sige, at medens grundakkorden i Europas kultur i dag er negativ og pessimistisk, er grundakkorden i den amerikanske positiv og optimistisk.

Til underbygning af sidstnævnte påstand skal der citeres nogle brudstykker fra en tale, der er holdt til studenterne på Drake University af *Harvey S. Firestone*, en typisk repræsentant for det moderne Amerika. Her faar man et fulgyldigt udtryk for amerikansk tankegang i dag. Den giver på eminent måde kvintessensen af, hvad der ovennævnt er kaldt den positive og optimistiske livsholdning, der præger Amerika i det store og hele.

»Sult, fattigdom og fortvivlelse hersker på jorden. Fra alle streger på kompasset er bedende øjne rettet mod De Forenede Stater i det fromme håb, at vi af medfølelse og ædelmodighed vil komme dem til undsætning i deres skrækkelige nød.

Nogle af de lande, der nu beder om hjælp, har været stormagter, længe før Amerika blev en uafhængig nation. Ikke desto mindre har vi i løbet af det forholdsvis korte spand af et hundrede og en og halvfjerds år indhentet deres forspring på århundreder og er blevet den mest velstående, den mægtigste og heldigste nation på jorden.

Hvordan er dette sket? Hvordan har det været muligt på så kort tid for en fattig, kæmpende, forhenværende koloni, sammensat af folk fra mange nationaliteter, racer og trossamfund, at overgå ældre nationer i magt og prestige, som dog havde været rodfæstet gennem mange år?

Svaret er firefoldigt. For det første har moder natur udstyret os med kolossale naturrigdomme. For det andet havde vi ingen mægtige naboer, der kunne true vor sikkerhed. For det tredje har vi fra begyndelsen adopteret et bedre regeringssystem, som vi har udviklet ned gennem årene. Og endelig for det fjerde har vi skabt et økonomisk system, der har givet os en bedre levestandard.

Vi har oprettet en republikansk regeringsform. Og vi har nedlagt reglerne for dens funktion i et livsdokument, kaldet »the Constitution«. Vi har nedlagt hjørnestenen til et nyt økonomisk system,

der er baseret på det konkurrencedygtige frie initiativ. Dette betyder, at vi har gjort det muligt for enhver at nå så langt, som den enkeltes vilje og dygtighed tillader, forudsat at han eller hun ikke berøver noget menneske samme ret.

Ja, dette er chancerens land, hvor sådanne karakteregenskaber som flid, forudseenhed og dygtighed er langt mere livsvigtige for succes end adelig fødsel, tradition og magt.

Når amerikanerne i dag betragter forholdene i mange andre lande, hvor sult, fattigdom og tyranni sidder i højsædet, ser de, at intet kan vindes, men meget tabes, hvis de ville skifte over til en hvilken som helst anden social doktrin. Der findes lande, som kalder sig selv demokratier, men hvor en borger ikke må have lov til at besidde jord eller vælge sin egen levevej. Han må ikke komme for en ret, hvor jury'en er hans ligestillede. Han må ikke blive borte fra sit arbejde uden tilladelse eller uden plausible grunde. Han må ikke strejke eller slutte sig til noget fjendtligt parti. Han må ikke ansætte nogen til at arbejde for sig. Han har ikke talefrihed, forsamlingsfrihed eller religionsfrihed; og hans presse og radio bliver censureret af hans regering. Hvis han viser nogen tendens i retning af venlighed over for en udlænding, overvåger det hemmelige politi hans mindste skridt, og han kan risikere at havne i fængsel eller endog blive eksekveret.

De Forenede Stater har været brændpunktet for verdens opmærksomhed på grund af dets succes med at befri den energi, der er indeholdt i atomet. I mange menneskers øjne er denne bedrift det største bidrag, vort land har ydet til verdens fremgang. Men efter min mening blev et langt mere betydningsfuldt bidrag ydet i 1776, da det lykkedes os at befri mennesket fra kongers, diktators, privilegerede klassers og regeringers herredømme samt fra alle andre former for tyranni.«

Mr. Firestone gik derefter over til at omtale de indvendinger, der er blevet rettet mod Amerikas nuværende system, og som han mente var baseret på vildfarelser. For det første har i et halvt århundrede folketalere, egensindige oprørere og velmenende, men vildledte reformatorer udbredt den fuldstændig fejlagtige opfattelse, at arbejderne får den mindste del af fabrikationsindtægterne, mens fabriksejerne indkasserer fabelagtige summer. I virkeligheden går syv og fyre cents ud af hver dollar af fabrikantens salg til materialer og forsyninger, og deraf går fem og tredive til fem og fyre cents til de arbejdere, som fremstiller disse materialer. Ni cents går til skatter,

og deraf betales 4 % til regeringsembetsmænd. Seks cents går til afskrivning, vedligeholdelse, reparationer og rente; to cents anvendes til reklame og en cent til videnskabelige undersøgelser. Tilbage bliver der fem og tredive cents af salgsdollaren, og deraf får funktionærerne ni og tyve cents. De resterende 6 cents er udbytte, og 3 cents af disse bliver sat til side som reserver for at imødegå kommende udgifter som f. eks. indkøb af nye maskiner og udvidelse af fabriksanlægget. De sidste tre cents bliver udbetalt til aktionærerne, som er ejere af maskinerne, redskaberne og fabriksbygningen.

Alt i alt går ca. fem og firs cents ud af hver fabrikants salgsdollar til gager og lønninger.

Det er således kun tre cents, der bliver tilbage af de »fabelagtige summer«, som ejerne ifølge de demagogiske skrøner skulle indkasere. Men også disse tre cents må stå for kritikernes skud, idet kritikterne søger at indpode folk, at amerikanske virksomheder kun ejes af en håndfuld mennesker. Her må de atter se kendsgerningerne i øjnene. De faktiske forhold er, at ca. fjorten millioner mennesker har aktier i den amerikanske industri: arbejdere, lærere, urtekræmmere, buschauffører og mange andre, der har sparet penge sammen og så investeret dem. Disse værdipapirer ligner meget solaveksler, kvitteringer, om De vil, for de penge, som firmaerne har lånt af disse mennesker, og som de forsøger at betale rente af i form af dividender.

Foruden disse direkte ejere af amerikanske virksomheder er der fire og halvtreds millioner, der har en livsforsikringspolice, og halvtreds millioner, der har en sparekonto. For alle disse mennesker er det af vital interesse, at det amerikanske forretningsliv har succes og giver udbytte, fordi de forsikringsselskaber og banker, som de har deponeret deres penge i, har re-investeret de fleste af disse midler i det amerikanske forretningslivs værdipapirer.

Det er således åbenbart, at den store majoritet af det amerikanske folk direkte eller indirekte indhøster fordele af det amerikanske forretningsliv.

Mr. Firestone sluttede med at sige:

»Når I ser tilbage på den vej, amerikanerne har vandret ad i fortiden, kunne det måske se ud for jer, som om der er udrettet så meget, at der muligvis vil være mangel på chancer for fremtiden. Men når I vender blikket fremad mod vejen, der fører til horisonten langt borte, bliver I klar over, at der er mange flere chancer forude, end der var i fortiden.

Tænk på de mange nye opfindelser og opdagelser i de sidste få

år, som man har bygget helt nye industrier op på: radar, atomenergi, elektroner, syntetisk kemi, plastik og hundreder af andre nye og revolutionerende udfoldelser, der endnu er på barnestadiet. De Forenede Nationer og de problemer, som denne organisation står overfor, kan meget vel danne baggrunden for helt nye og ukendte arbejdsområder inden for finansvidenskaben, sociologien og retsvidenskaben.

For et århundrede siden forlod tusinder af familier deres hjem øst for Alleghany bjergene og bød det ukendte vildnis trods i deres søgen efter lykken. De vidste, før de startede, at tørst, nød og vilde fjender var de forhindringer, som de måtte overvinde, før de kunne underlægge sig kontinentet og nå deres mål. Standsede disse besværligheder dem? Ikke et minut: de vidste, at alt, hvad der er noget værd, kan kun opnås ved, at man løber en risiko, ved hårdt arbejde og ved beslutsomhed. De fleste amerikanere står fast ved den tro. Amerika er ikke ved at blive blødsødent. Ligesom de hårdføre pionerer, der trodsede farerne på vejen, ved amerikaneren, at han må give for at få.

Under vort system af konkurrencedygtigt frit initiativ giver »the American way« rigelig belønning til alle, som er villige til at arbejde, tænke og vove noget!

Her møder man en positiv og optimistisk holdning. Men er dette ikke blot exalteret og opflammende festtale til den studerende ungdom? Ingenlunde! Analyserer man talen, vil man netop indse, at den er en særdeles nøgtern påpegning af de formentlige årsager til Amerikas overlegne stilling, tillige med en saglig tilbagevisning af de angreb, der rettes mod det amerikanske system. Og de strålende resultater, U. S. A. kan fremvise, underbygger talens rigtighed. Dens indhold er i overensstemmelse med de faktiske forhold. Amerika har i forhold til de fleste steder på kloden et forspring i velstand, fremskridt og den fred og lykke, der hermed følger.

Fremskridtet er sket ikke alene på grund af de kolossale naturrigdomme og fraværelsen af mægtige og generende naboer, men tillige og ikke mindst i kraft af det demokratiske system og det på det frie initiativ hvilende økonomiske system.

Talen ånder fra først til sidst en glødende tro på frihed, selvstændighed og frit, personligt initiativ. Det er denne tro, der er selve nerven i det amerikanske samfund, og som giver det en dynamisk kraft til at sprænge alle bånd, der måtte lægge sig hindrende i vejen for fremskridt og udvikling. Denne næsten ubændige tro på frihed

og initiativ skænker amerikaneren en livsbekræftende og tillidsfuld holdning over for tilværelsen.

Men det er en sådan tro, der forståeligt nok er blevet svækket hos det europæiske menneske. Grundigt og eftertrykkeligt er såvel frihed som initiativ blevet undertrykt. Både store og små stater i Europa har ikke ustraffet gennem myndighedsindgreb og et utal af restriktioner lagt friheden og initiativet i lænker. Lidt efter lidt forvanskes befolkningens mentalitet. Kraften udmarves, og energien sløves. For hvad kan det hele nytte, ræsonnerer man, når det enkelte samfundsindivid reduceres til en sølle brik i et spil, hvor kun staten har magt og ret til at flytte rundt på brikkerne.

Håbløshed, modløshed og svigtende tro på fremtiden griber om sig i de europæiske lande.

Det skyldes ikke alene efterkrigstidsveerne, men fuldt så meget dette, at under henvisning til den totalitære krigsførelse og efterkrigstidsvanskeligheder har man berøvet europæeren frihed og ret til udfoldelse af det personlige initiativ.

Hvorledes skulde Europa komme på fode igen, når man ikke for alvor vil gøre en indsats for påny at give frihed og initiativ den plads, der tilkommer disse faktorer i et demokratisk samfund?

Vedbliver man at knægte de to for demokratiet livsvigtige faktorer, er det ude med Europa.

Og for at vende tilbage til vort udgangspunkt: uvant som europæeren er blevet med fuld frihed og ret til personligt initiativ, har der hos ham udviklet sig en mentalitet, der gør ham ængstelig for det nye og uprøvede.

Et Europas Forenede Stater er for gigantisk og dristig en tanke til, at en europæisk gennemsnitshjerne kan rumme den. For hvordan skal det gå med de tilvante tænke- og følemåder, traditioner og konventioner — ikke mindst af kulturel og national art. Tænk om hver enkelt stor og lille nation ikke længere i det hidtidige omfang i national selvforherligelse kunne skryde af egne altoverskyggende bedrifter, men for alvor skulle gå ind i et større og højere fællesskab. Og tænk om den enkelte nation ikke længere kunne få lejlighed til at mele sin egen kage, men kom til at yde noget for helheden. Ja, det er så triste og nedslående tanker for en god, gammeldags europæer.

Europæeren må lære at tænke i verdensborgerlige baner. Thi således som verdenshandelen og verdensøkonomien er i dag, hænger hvert lands skæbne nøje sammen, ikke alene med andre landes, men med hele kontinenters skæbne.

De umådelige og forældede skranker af national, politisk, økonomisk og kulturel art, der truer med at knuse Europa, må fjernes snarest muligt. Men det kan kun ske parallelt med nedrivningen af de skranker, der hæmmer ikke blot landenes, men de enkelte borgeres frihed og initiativ.

For at være moden til det største initiativ, Europa har oplevet i skabelsen af Europas Forenede Stater, må den enkelte være moden til at forstå og værdsætte initiativet, såvel hos sig selv som hos andre medborgere.

Et nok så »forenet« Europa vil falde uhjælpeligt sammen, såfremt det ikke kommer til at hvile på et sandt demokratisk grundlag og på et økonomisk system med det frie initiativ. Her må vi tage ved lære af Amerika. Det er disse to systemer, der danner grundpillerne i det amerikanske samfunds velstand og fremskridt.

Og endnu et bør man ikke glemme. Firestone fremhævede som een af årsagerne til velstand og fremskridt, at Amerika havde levet i fred, mens Europa næsten uden ophør gennem krige har sønderlemmet sig selv gentagne gange. Hverken det enkelte menneske, den enkelte familie og slægt eller det enkelte samfund kan bestå med indre splid, splittelse og krig. Man taler ret ofte lidt nedladende om det barnlige, naive og uudviklede Amerika.

Hvis ikke det samtidigt var så dybt tragisk og dødsens alvorligt, er det så ikke netop latterlig barnligt og uudviklet, at Europa stedse ligger i strid og krig med sig selv? — Men det kan være, at spektakler, skænderier og neddolkning af hinanden er udslag af den europæiske »oh, wir haben es so herrlich weit gebracht«-kultur. Europa-entusiastene har grund til at være stolt, når han ser millioner og atter millioner forbløde og sulte. Mon det ikke er på tide at lade krig og had bag os og i stedet forme fremtiden på et fredeligt grundlag.

Europa har på væsentlige fronter spillet fallit og ligger nu hen i et større kaos, end de fleste forstår, fordi den enkelte selv »er midt i det hele«. Og vejen ud af det kaos, som Europa for øjeblikket befinder sig i, er skabelsen af et »Europas Forenede Stater« på grundlag af et økonomisk system, der hviler på et frit og personligt initiativ.